

VARITEETTI

Totuuden moninaisuus psykoanalyysissä

Sanon aina totuuden: en koko totuutta, koska koko totuutta ei voi sanoa. Kaiken sanominen on mahdotonta, kirjaimellisesti: sanat eivät riitä. Juuri tämän mahdottomuuden kautta totuus pitää kiinni todellisesta [*réel*].

Jacques Lacan, *Télévision*.

NLS:n 24. kongressi ehdottaa tarkastelun kohteeksi totuuden moninaisuutta psykoanalyysissä. Lacan tiivisti uudissanassaan *varité*¹ (suom. *variteetti* tai *monitotuus*) ne totuuden variaatiot, jotka ilmaantuvat analyysissä peräkkäisten paljastusten [*révelations*] myötä. Hän toteaa, että olisi avauduttava totuuden ulottuvuudelle muuttuvana, ja lisää, että analysoitavan sanoissa ei ole kyse totuudesta vaan *sinthomen* vari(e)teetista. Koko opetuksensa ajan Lacan ei koskaan luopunut viittauksesta totuuteen, olipa hän aluksi käsitellyt sitä Totuutena tai myöhemmin moninaisena, vaihtelevana ja valehtelevana totuutena. Yksi vakio kuitenkin pysyy: yhteys totuuden tai totuusvaikutusten sekä kielen ja puheen rakenteen, jopa “kieliliemen” [*bouillon de langage*] välillä.²

Totuus, täsmällisyys ja paljastus

Lacan nostaa aluksi esiin puheen toisenlaisen ulottuvuuden — ei ilmaisemisen eikä välittämisen, vaan paljastumisen [*la révélation*]. Paljastuminen liittyy näennäisesti piilossa olevan, verhotun totuuden esiin tuomiseen ja osuu yhteen *näkemisen hetken* [*l’instant de voir*]³ kanssa. Näin ollen totuus, sen esiin tuleminen kautta, etenee vetäytymiseksi tai pakenemiseksi, samalla kun analyysi määrittyy sarjaksi kullekin subjektille erityisiä paljastuksia. Perustavassa kirjoituksessaan “*Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse*” (Puheen ja kielen funktio ja kenttä psykoanalyysissä)⁴ Lacan asettaa “täyden” puheen vastakkain “tyhjän” puheen kanssa, täyden puheen ollen se, jossa subjektin totuus toteutuu. Tästä

¹ Lacan, J., Seminaari XXIV: “L’insu que sait de l’une-bévue s’aile à mourre” (1976-1977), luento 19. huhtikuuta 1977 (tunnetaan nimellä “*Bouillon de langage*”), julkaisematon.

² Ibid.

³ Viittaus Lacanin “loogisen ajan” käsitteeseen. Jacques Lacan, “Le temps logique et l’assertion de certitude anticipée” (1945), *Écrits*, Paris: Seuil, 1966, 197-213. (suom. huom.)

⁴ Lacan, J., “Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse” (1953), *Écrits*, Paris: Seuil, 1966, s. 237-322.

näkökulmasta käsin paljastumisen totuus liittyy puheessa ilmenevään totuuteen. “[Se] tuo meidät vastakkain sen todellisuuden kanssa, joka ei ole tosi eikä epätosi.”⁵ Todellisuus irtautuu tässä yhteydessä sen viittaussuhteesta täsmällisyyteen, eikä ole yhdenmukainen objektiivisen todellisuuden kanssa. Puhutun sanan [*la parole*] totuus ei perustu sanan ja asian [*la chose*] vastaavuuteen. Freud itse, pitkien tutkimustensa jälkeen, oli lopulta luopunut uskomuksesta trauman objektiiviseen todellisuuteen, jota tiedostamattomassa ei ole mahdollista erottaa “affektilla ladatusta fiktioista.”⁶ Jacques-Alain Miller sanoo seuraavasti: Analyysissä ei ole kyse siitä, että “sanotaan, mitä on,” vaan siitä, että “tehdään totuutta siitä, mitä on ollut. Ja sitten on olemassa se, joka on jäänyt vaille totuudeksi tekemistä: trauma, se, mikä on muodostanut aukon [*trou*] [...] Kyse on diskurssin tuomisesta siihen, mikä ei ole voinut ottaa paikkaansa sen sisällä.”⁷

Mutta ennen kaikkea Lacan sijoittaa freudilaisen oivalluksen uutuuden suhteessa siihen, mikä tunkeutuu subjektin puheeseen, joka puolestaan “kehittyy normaalisti [...] virheiden, väärinkäsitysten ja jopa negaation [*dénégation*] tasolla.”⁸ Totuus syntyy väärinkäsityksestä, lapsuksesta, kömmähdyksestä [*acte manqué*]; siitä, mikä takeltelee ja joka paljastaa “takaa tulevan totuuden,” jonkin toisen merkityksen. Se nousee esiin kompastuksen muodossa, joka katkaisee subjektin kerronnan kulun ja ylittää sen. “Virheessä, totuus tarttuu erehdystä napakasti niskasta kiinni.”⁹ Se tarkoittaa, että subjekti ei tiedä, mitä hän sanoo: hän sanoo aina enemmän kuin haluaa sanoa, aina enemmän kuin tietää miten sanoa.

Totuus, torjunta ja historia

Kuten J.-A. Miller täsmentää tekstissään “*Une nouvelle alliance avec la jouissance*” (Uusi liitto *jouissance* kanssa),¹⁰ Lacanin varhaisesta näkökulmasta käsin, analyysi rakentui ensin yhden ainoan, subjektille erityisen Totuuden kehittymisestä — toisin sanoen sen, jonka oletetaan asettuvan osaksi tuon yhden historian, erityisen tarinan [*d’une histoire*] jatkumoa. Termi “historia,” kuten Lacan viittaa siihen kirjoituksessaan “*Fonction et champ de la parole et du langage*,” vastaa termiä “tiedostamaton.” “Tiedostamaton on se luku historiastani, joka on tyhjä tai valheiden peitossa: se on sensuroitu luku.”¹¹ Analyysissä on kyse tämän historian rekonstruoimisesta. Torjunnan menetelmällinen kumoaminen, sen “verhoa nostamalla,” mahdollistaa jatkuvuuden palauttamisen ja kätketyn totuuden uudelleen löytämisen. Freudin kokemukset hysteerikoiden kanssa saivat hänet ymmärtämään, ettei biologista muistia pidä sekoittaa muistamiseen, joka koskee subjektin itsensä rekonstruoimaa historiaa. Tämä edellyttää tapahtuman uudelleen subjektivointia ja sen uudelleenrakentamista takautuvasti [*après-coup*]. Siksi Lacan määritteli psykoanalyysin ensin subjektin oman

⁵ Ibid., s. 256.

⁶ Freud, S., *The Complete Letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess, 1887-1904* (J. M. Masson, toim. ja suom.). Harvard: Belknap Press, 1985. Kirje 21.9.1897, s. 264; myös teoksessa *The Standard Edition: Extracts from the Fliess Papers*, S.E. I, s. 260.

⁷ Miller, J.-A., *L’orientation lacanienne. Choses de finesse en psychanalyse*. Vuoden 2008-2009 kurssi Pariisin 8. yliopiston psykoanalyysin laitoksella, luento 18.3.2009. Julkaisematon.

⁸ Lacan, J., *Le Séminaire, livre I : Les Écrits techniques de Freud*. Teksti: J.-A. Miller (toim.). Pariisi: Seuil, 1997. s. 291. Tai englanniksi, Lacan, J., *The Seminar, Book I: Freud’s Papers on Technique*. toim. J.-A. Miller, käänt. J. Forrester. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. s. 265.

⁹ Ibid., 292. Tai englanniksi, Ibid., 265.

¹⁰ Miller, J.-A., “*Une nouvelle alliance avec la jouissance*.” *La Cause du désir*, nro 92, huhtikuu, 2016, Paris: Navarin.

¹¹ Lacan J., “*Fonction et champ...*”, op. cit., s. 259.

historiansa omaksumiseksi, sikäli kuin se muodostuu puheesta joka kohdistetaan toiselle. Doran tapauksen osalta Lacan käyttää myöhemmin ilmaisua ”totuuden kehkeytymiset” [*développements de la vérité*] jotka osallistuvat ”dialektisiin käännteisiin”¹² ja siten analyysin etenemiseen. Torjunta ja totuus ovat siis antonyymejä. ”Torjunnan käsite tulee kutsutuksi, sitä vaaditaan, ja se nousee esiin paljastumisen kokemuksessa.”¹³ Mutta palatessaan Freudiin, Lacan paljastaa ennen kaikkea Freudin löydön terävimmän kärjen, joka etäännyy tosiasioiden paikkansapitävyydestä. Kirjoituksessaan ”*La chose freudienne*” (Freudilainen asia) hän täsmentää, että Freudin keskeisin löytö koostuu väitteestä, että ”[s]e [*id*] puhuu, ja epäilemättä juuri siellä, missä sitä vähiten odotettiin – siellä missä se kärsii”.¹⁴ ”Minä, totuus, puhun.”¹⁵ Korostettakoon tässä yhteydessä, että tämä toteamus on ennen kaikkea yksittäisen lausumisen [*énonciation*] luokkaa eikä mikään minän, egon, lausuma [*énoncé*], joka vain vahvistaa henkilökohtaista vakaumusta universaalia doxa vastaan.

Totuus ja tieto

Lacan aloitti asettamalla totuuden vastakkain tiedon kanssa, ja korosti totuuden ensisijaisuutta tietoon nähden. Viittaus erityisesti Menon-paradoksiin auttoi häntä perustelemaan, että ”*epistémê*, tieto, jota rajaa muodollinen yhtenäisyys, ei kata koko inhimillisen kokemuksen kenttää.”¹⁶ *Alēthēs doxan*, toden mielipiteen, osalta Lacan totesi, että ”siinä on totuus, jota ei voida tavoittaa tietoon [*savoir*] sidottuna.”¹⁷ Menon ja Sokrateen välisessä vuoropuhelussa käytetyn dialektisen menetelmän tavoin, Lacan korosti totuuden luovaa ja emergenttiä ulottuvuutta — jossa me työskentelemme — ja joka ei ole ennalta määritellyn tiedon ulottuvuus.

*Käännö*¹⁸

Lacan ei pidä kiinni tästä totuuden ja tiedon vastakkainasettelusta. Vasta hänen ehdotuksessaan, ”*Proposition sur le psychanalyste de l'École*” (Propositio koulun psykoanalyytikosta), näemme näiden kahden välisen yhteyden, jonka hän muotoilee analyyttisen diskurssin matheemiseksi¹⁹ malliksi. Totuus ja tieto eivät ole jaettavissa kahteen luokkaan. ”Se, mikä syntyessään näyttäytyy totuutena, muuttuu tiedoksi rekisteröityessään ja kerrostuessaan.”²⁰ *Propositio la passe*²¹ sijoittuu tähän näkökulmaan tiedosta, joka koskee tiedostamatonta

¹² Lacan, J. ”Intervention sur le transfert,” *Écrits*, op. cit., s. 219 & 216. Tai englanniksi: Lacan J., ”Presentation on Transference”, *Écrits*, op. cit. s. 179.

¹³ Miller, J.-A. ”La vérité fait couple avec le sens,” *La Cause du désir*, nro 92, op. cit., s. 87.

¹⁴ Lacan, J. ”La chose freudienne,” *Écrits*, op. cit., s. 413. Lainauksen suomenkielinen käännös: Koski-Jännes, K. (1993). ”Kielellinen subjekti ja tiedostamaton Lacanin teoriassa.” Teoksessa A. Arppe & M. Jaukkuri (toim.), *Psykoanalyysin sanakirja*, Gaudeamus. (suom. huom.)

¹⁵ *Ibid.*, s. 409.

¹⁶ Lacan, J. *Le Séminaire, livre II. Le moi dans la théorie de Freud et dans la technique de la psychanalyse*. Toim. J.-A. Miller. Paris : Seuil, 1978, s. 26. Tai englanniksi käännettynä, Lacan, J. *The Seminar, Book II: The Ego in Freud's Theory and in the Technique of Psychoanalysis*. toim. J.-A. Miller, käänt. S. Tomaselli. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, s. 15–16.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Ranskaksi: *renversement*. (suom. huom.)

¹⁹ *Mathème* on Lacanin kehittämä kaavallinen merkintä, jonka voi sanoa tiivistävän psykoanalyttisen käsitteen sisältämän tiedon. Se tekee teoriasta toisille välitettävää, ilman niin sanottua tulkinnallista häviötä suhteessa sisällölliseen tarkkuuteen. (suom. huom.)

²⁰ Miller, J.-A., ”Le paradoxe d'un savoir sur la vérité,” *La Cause freudienne*, nro 76, joulukuu 2010, s. 124.

²¹ Termi *la passe* viittaa muodolliseen prosessiin, ja henkilökohtaiseen toisille annettuun todistukseen (lacanilaisen psykoanalyttisen koulun puitteissa) siitä psykoanalyttisesta uudesta, yksittäisestä tiedosta, jota oman analyysin loppu on mahdollistanut. (suom. huom.)

totuutta. Totuus näyttäytyy ensin tietämättömyytenä, ei-tietona, se ilmenee vapaana assosiaationa ja ottaa lopulta erityisen tiedon muodon [*la forme d'un savoir*]. “Se muodostuu niin tiukasta kirjainten ketjusta, että jos yhtäkään kirjainta ei jätetä väliin, ei-tiedetty [*le non-su*] järjestyy tiedon kehykseksi.”²² Lacan määrittää myös tiedon termein, sen muutoksen, joka tapahtuu analyysin lopussa, kun halun oleminen muuttuu olemiseksi tietona.²³ Huomaamme, että kyse ei ole enää totuudesta, joka sanoo “minä puhun,” vaan “ketjutetusta totuudesta, joka on tyhjennetty merkityksestä ja siten myös intohimosta.”²⁴ Tästä johtuen psykoanalyttinen prosessi rakentuu niiden merkitsijöiden kokoamiselle joilla on totuusarvo; siis niiden, jotka ovat merkinneet subjektille. Se edellyttää analyytikon toimintaa niiden erottamiseksi.

Lacan päätyy kuitenkin lopulta alentamaan tiedon arvoa tapana lähestyä todellista [*réel*]. Seminaarissa *Encore* hän käyttää termiä “*lalangue*:ta²⁵ koskevan tiedon hölynpöly [*élucubration*].”²⁶ Kielen rakenne palautetaan siten fiktion, kun taas tiedostamaton ymmärretään “tietämyksenä siitä, miten tehdä asioita [*savoir-faire*] *lalanguen* avulla.”²⁷ Mutta mitä sitten tapahtuu totuudelle? Entä paljastuksille?

Valehteleva totuus ja fiktio

Paljastusten vaikutukset leimaavat analyyttistä prosessia tietyssä määrin. Ne osoittavat, että totuus tulee tuotetuksi puheessa. Siksi Lacan väitti, että totuudella on fiktion rakenne. Heti alusta alkaen hän täsmensi, että termi *fiktio* ei viittaa mihinkään illuusioon tai harhaan. Myyttien ja lapsuuden aikaisten seksuaalisuutta koskevien teorioiden fiktiivinen luonne on osoitus tästä. Näiden tarinoiden narratiivinen rakenne mahdollistaa kuoleman, olemassaolon ja ei-olevan kaltaisten teemojen käsittelyn, toisin sanoen sen rekisterin joka koskee sitä mitä on mahdoton sanoa kuvata. Se on myös analyttisen kokemuksen olennainen ulottuvuus. Silti analyysi voidaan viedä pisteeseen, jossa totuus ei enää päde: *jouissance* on tämän kerronnan päätepiste, joka on kantanut mukanaan paljastuksia. Ei ole mahdollista puhua totta *jouissance*:sta, eikä kertoa koko totuutta. Tässä suhteessa on syytä huomata, että Lacan ei koskaan lakannut vastustamasta ajatusta sanojen läpinäkyvyydestä suhteessa Asiaan, tai totuuden käsittämistä joksikin ehjäksi kokonaisuudeksi. Voimme vain kiertää sen ympärillä tai sanoa sen puolittain. Näin ollen puheessa, jonka analyttinen diskurssi vakiinnuttaa, on kysymys fiktiosta, valehtelevasta totuudesta. Kieli on näennäistä, ja todellisen [*réel*] suhteen se voi vain valehdella. Freud oli jo huomannut protonipseudon [*prōton pseudos*] toiminnan Emman tapauksessa. Valehteleminen ei siis koske totuudenmukaisuuden ja valheen välistä vastakkainasettelua.

Ensimmäisestä seminaaristaan lähtien Lacan on korostanut, että puhe avautuu harhaanjohtavan totuuden ulottuvuudessa. Totuus on valhetta, koska se riippuu kertomuksesta; sen merkityksen konstruoinnista, jonka

²² Lacan J., “Proposition du 9 octobre 1967 sur le psychanalyste de l'École,” *Autres écrits*, Paris, Seuil, 2001, s. 249.

²³ Miller, J.-A., “Le paradoxe d'un savoir sur la vérité,” *op. cit.*, s. 129.

²⁴ Miller J.-A., “Le paradoxe d'un savoir sur la vérité,” *op. cit.*, s. 129.

²⁵ Lacanin termi *lalangue* tulee erottaa yleisestä kieltä tarkoittavasta termistä *langue*. (suom. huom.)

²⁶ Lacan J., *Le Séminaire*, livre XX, *Encore*, toim. J.-A. Miller, Paris, Seuil, 1975, s. 127. Ja englanniksi, Lacan J., *The Seminar*, Book XX, *On Feminine Sexuality*, *Encore*, toim. J.-A. Miller, käänt. B. Fink, Norton, London 1998, s. 139.

²⁷ Tai vaihtoehtoisesti, *lalangue*:n osaamisena. (suom. huom.)

annamme tapahtumille. Viittaus tekstiin “*Préface à l’édition anglaise du Séminaire XI*” (Esipuhe *Seminaari XI:n* englanninkieliseen laitokseen), jossa Lacan mainitsee termin “valehteleva totuus,” voidaan lukea vastakohtana kirjoitukselle “*Fonction et champ de la parole et du langage*,” kuten J.-A. Miller kehottaa meitä tekemään. Lacan mainitsee siis toisen rekisterin, jossa totuus ei enää ole paikallaan — paitsi valehtelemisen muodossa — nimittäin nautinnon, jouissancen ja sen tyydyttämisen rekisterin. Valehteleva totuus muuttuu silloin todellista [*réel*] koskevaksi tiedon hölynpölyksi, mikä ei estä totuusvaikutusten syntymistä ja analyytikon tarkkaavaisuutta niitä kohtaan. “Psykoanalyysi on sitä, mikä tekee todeksi — mutta miten se tulisi ymmärtää? Se on äkillinen merkityksen synty [*un coup de sens*], tyhjä merkitys [*sens blanc*],”²⁸ sanoo Lacan.

Totuus, epäjatkuvuus ja variaatiot

Lacanille totuus ei siis ole mahdollinen ilman kerrontaa, joka palauttaa subjektin historian jatkuvuuden ja antaa merkityksen sille, mitä ei ole ollut mahdollista sanoa tai mikä on tullut sanotuksi huonosti tai väärin. Narraatio “ottaa vastuulleen sen, mikä on jäänyt aukkona subjektin todellisuuteen, jotta se voi antaa merkityksen hänen traumaalilleen, hänen pysyville mielikuvilleen, hänen monumentaalisille kohtauksilleen.”²⁹ Kyse on jatkuvuuden palauttamisesta aukkojen välille kertomalla tarinaa [*histoire*] jollekin toiselle. Mutta Lacan korvaa lopulta jatkuvuuteen palautetun subjektiivisen historian ihanteen käsityksellä epäjatkovasta historiasta, joka koostuu hajanaisista palasista, sirpaleista, eri ilmiöistä ja paljastuksista. Kerronnallinen epäjatkuvuus kyseenalaistaa ajatuksen yhdestä ainoasta ja yksiselitteisestä totuudesta. “Analyytisen diskurssin rakenne itsessään ohjaa analysoitavaa rakentamaan, punomaan harhaanjohtavan totuuden kudoksen: vaihtelevan, muuntuvan totuuden, joka jatkuvasti muuttuu valheeksi, koska se on vain väliaikaista perustuen menneisiin ja nykyisiin kontingensseihin.”³⁰

Näin ollen analyysissä yksi paljastuminen seuraa toista, ja joskus jälkimmäinen kyseenalaistaa aiemmin tulleen. Lisäksi analyytikon akti [*l’acte de l’analyste*] osallistuu totuuden vaihteluun puhetta rytmittävän ja pisteyttävän toimintansa kautta. Näin tiedostamaton merkityksellistyy, mutta tuo merkitys tulee jatkuvasti uudelleen ja eri tavoin tulkittua. Totuus vaihtelee, moninkertaistuu, kun taas *hystoria*³¹ on vastedes ymmärrettävä sellaiseksi, joka rakennetaan toiselle transferentiaalisessa ulottuvuudessa. Ei ole olemassa minkäänlaista ideaalia jatkuvuutta, vaan yksittäinen transferentiaalinen ja singulaarinen historia.

Varmaa on, että varieteetti [*variete*], totuuden moninaisuus, on edelleen psykoanalyysin keskeinen kiinnostuksen kohde. Totuuden jälkeisenä aikakautena se asettuu vastoin vallitsevaa keskustelua, jossa viittaussuhde totuuteen on katoamassa, ja jonka seurauksena puhutun sanan arvo alentuu tai jopa rappeutuu. Kongressimme on näin ollen omistettu sen eettisen ulottuvuuden korostamiselle, joka subjekteilla on suhteessa totuuteen ja puheeseen — ja joka mahdollistaa niiden *analysoitavuuden*. “Totuuden koetinkivi on analyysi, jossa yritetään

²⁸ Ranskankielinen *sens blanc* on homofoninen *semblant*-sanon kanssa, joka viittaa näennäisyyteen. (suom. huom.)

²⁹ Miller J.-A., “La vérité fait couple avec le sens,” *La Cause freudienne*, nro 75, kesäkuu 2010, s. 88.

³⁰ Miller J.-A., “L’orientation lacanienne. Choses de finesse en psychanalyse,” *op. cit.*, luento 11. helmikuuta 2009.

³¹ Lacanin uudissana joka yhdistää termit “hysteria” ja “historia.” (suom. huom.)

puhua totta [*dire le vrai*], ja jossa analyytikko-kumppani on läsnä innoittamassa eräänlaista toden sanomisen [*dire vrai*] intohimoa.”³²

Käännös: Aino-Marjatta Mäki

³² Miller J.-A., “La passe bis,” *La Cause freudienne*, nro 66, kesäkuu 2007, s. 211.